

УДК 37.091.31-059.2

Олексін Ю. П.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ НАПРЯМІВ ОНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

А Диференціація навчання в даний час є одним із ключових напрямів оновлення сучасної школи. Проблему диференціації навчання загострює інтеграція України у світову спільноту, де ця модель досить поширена і забезпечує якісну освіту молоді.

Ключові слова: диференціація навчання, диференційоване навчання.

Актуальність дослідження. Сучасна трансформація освітньої парадигми зумовлює переорієнтацію навчально-виховного процесу на розвиток людини як особистості, її здібностей і талантів, моральних якостей і цінностей, формування громадян, здатних на свідомий суспільний вибір. На це орієнтує педагогів і Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2011), у якому провідними засадами розвитку сучасної української освіти проголошено особистісно зорієнтований, компетентнісний і діяльнісний підходи.

Особливу роль у становленні особистості учня, забезпеченні можливостей його особистісної, громадянської і соціокультурної ідентифікації відіграє шкільна історична освіта. Навчання історії виступає шляхом залучення учня до світу суспільного життя, розуміння тенденцій і сенсу розвитку людства й життя окремих людей, перспектив особистісного становлення, виховання у молоді громадянських і патріотичних якостей і почуттів. Реалізація цих завдань можлива лише за умови послідовної реалізації у навчально-виховному процесі особистісно зорієнтованого підходу, який базується, зокрема, на запровадженні внутрішньої й зовнішньої диференціації навчання школярів, що забезпечує доступність і результативність навчання як для всіх учнів, так і для кожного з них окремо.

Диференціація означає запровадження широкого спектру навчально-організаційних заходів, за допомогою яких мають бути задоволені, з одного боку, різносторонні інтереси учнів до наук, що розвиваються дуже швидкими темпами, а з іншого – різноманітні потреби суспільства. Вона виконує дві функції: служить розкриттю індивідуальності учнів і підвищує якість освіти, а отже, забезпечує подальший розвиток суспільства. Проблему диференціації навчання загострює інтеграція України у світову спільноту, де ця мо-

дель досить поширена і забезпечує якісну освіту молоді.

Модель варіативної системи освіти, яка має бути сформована в Україні, потребує, з одного боку, збереження єдиного освітнього простору в країні, що забезпечує гарантований рівень підготовки кожного учня, і, з іншого боку, навчання кожної дитини відповідно до її індивідуальних особливостей, здібностей, інтересів. У зв'язку з цим проблема диференціації навчання знаходиться в центрі уваги педагогічних колективів, з її рішенням пов'язуються оновлення і подальший розвиток школи, подолання застарілих методів навчання і виховання, розвиток індивідуальності дітей на початках гуманізації і демократизації.

Особливою формою зовнішньої диференціації навчання в останні роки в Україні стало профільне навчання старшокласників, що ставить перед учителями і батьками багато питань, зокрема пов'язаних із необхідністю диференціації учнів за сукупністю їхніх особистісних і соціальних характеристик: навченості, здатності до навчання, предметної спрямованості, орієнтованої професії в дорослому житті тощо. Більшість сучасних методик і технологій навчання працюють успішніше у поєднанні з диференціацією.

Термін «диференційоване навчання» вперше був вжитий відомим педагогом Н.К. Гончаровим в доповіді на тему: «Про введення фуркації в старших класах середньої школи», проголошений у 1958 році на засіданні Президії Академії педагогічних наук [15].

У перекладі з латинської «*difference*» диференціація означає розподіл, розшарування цілого на різноманітні частини, форми, ступені.

Диференційоване навчання – це:

– форма організації навчального процесу, за якої вчитель працює з групою учнів, сформованої з урахуванням наявності в них будь-яких значи-

мих для навчального процесу спільних якостей (гомогенна група);

– частина загальної дидактичної системи, яка забезпечує спеціалізацію навчального процесу для різних груп учнів.

Диференціація навчання (диференційований підхід до навчання) – це:

– створення різноманітних умов навчання для різних шкіл, класів, груп із метою обліку особливостей їхнього контингенту;

– комплекс методичних, психолого-педагогічних та організаційно-управлінських заходів, що забезпечують навчання в гомогенних групах.

Диференціація навчання – це спосіб організації навчального процесу, в якому елементи дидактичної системи різняться відповідно до індивідуально-типологічних особливостей окремих груп учнів (здібності, інтереси, схильності, особливості інтелектуальної діяльності і т. д.).

Диференціація навчання в даний час є одним із ключових напрямів оновлення сучасної школи. Це визначається тією значимістю, яку вона відіграє в реалізації багатоманітності освітніх систем, розвитку індивідуалізації навчання, здібностей, пізнавальної активності учнів, нормалізації їхнього навчального навантаження, потребою використання особистісно зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів.

Проте аналіз масової практики навчання історії в старших класах загальноосвітньої школи свідчить, що на уроках домінують фронтальні форми і пасивні (монологічні) методи навчання, за яких недостатньо враховуються індивідуально-особистісні особливості окремих учнів. Учителі не приділяють диференціації достатньої уваги, не володіють методиками диференційованого навчання, а чинні засоби навчання слабо орієнтовані на розв'язання відповідних завдань.

Ретроспективний аналіз психолого-педагогічних досліджень. Проблема диференціації навчання учнівської молоді є предметом досліджень багатьох учених. Ще наприкінці XIX – на початку XX ст. представниками педагогічної думки Російської імперії було створене теоретичне підґрунтя для розроблення наукових основ диференційованого навчання. У працях М. Рубінштейна [20] та ін. досліджувались питання спеціальної освіти, проголошувалась ідея індивідуалізації навчання дітей. Прихильники ідеї диференціації навчального процесу (В. Вахтеров [8] та ін.) вважали, що школа повинна бути пристосована до індивідуальних особливостей учнів через поділ їх за здібностями і нахилами. Прихильники ідеї диференціації змісту освіти (В. Кащенко [13] та ін.) виступали за розвиток різнотипних освітніх установ.

У 20-х рр. XX ст. проблематика диференціації навчання висвітлювалася у працях П. Блонського [5] та ін., які в межах педології як науки про

дитину аналізували різні аспекти психології навчання та виховання учнів.

У 50–80-х рр. у працях Ю. Бабанського [2]; в Українській РСР – В. Барабаша [3] та ін. – висвітлювалися загальнотеоретичні основи індивідуалізації та диференціації навчання. Індивідуальний підхід у навчанні досліджував А. Бударний [6], індивідуальні особливості школярів – І. Дубровіна [11], психологічні аспекти індивідуалізації навчання – З. Калмикова [12], семінарські заняття в школі – В. Римаренко [19], індивідуалізацію навчальної діяльності – А. Кірсанов [14], диференціацію навчання на уроці – В. Онищук [17], застосування форм навчання – І. Чередов [22] та ін.

У психолого-педагогічних дослідженнях радянської доби значна увага приділялася проблемам індивідуалізації навчання (І. Унт [21] та ін.) у процесі вивчення окремих предметів або на його конкретних ступенях. Диференціація переважно трактувалася як особлива форма організації навчання з урахуванням типологічних індивідуально-психологічних особливостей учнів. У цей час також досліджувалися проблеми диференціації навчання на уроках історії, що відображено в працях П. Гори, П. Лейбенгруба [1] та ін.

У 90-і рр. XX ст. з урахуванням нових ідей і досягнень науки досліджувалися принципи індивідуалізації та диференціації навчання, змісту освіти (В. Онищук [17] та ін.); рівні, форми, види індивідуалізації та диференціації навчання (М. Бурда [7] та ін.); способи здійснення індивідуального і диференційованого підходів до учнів на різних етапах навчального процесу та їх дидактичне забезпечення (М. Богданович [16] та ін.); способи організації фронтальної, групової та індивідуальної роботи учнів (В. Вихрущ [9] та ін.).

Останніми роками в Україні захищена низка докторських і кандидатських дисертацій з педагогіки і психології, у яких висвітлені різні аспекти диференціації навчання (Н. Шиян [23] та ін.).

У новітній українській дидактиці проблематика диференціації навчання школярів розроблена в працях фахівців лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України (В. Кизенко, Г. Васьківська та ін.), де обґрунтовані теоретико-методичні засади диференціації навчання в загальноосвітній школі, розкриті дидактичні засади допрофільної і профільної підготовки школярів, висвітлена сутність факультативів і елективних курсів як форм диференціації навчання тощо.

У виданій у 2013 р. фахівцями лабораторії історії педагогіки (Л. Березівська, Л. Бондар, Н. Гупан, Н. Дічек, Т. Куліш, О. Сухомлинська, С. Шевченко) монографії [10] розкрито розвиток диференційованого підходу до шкільного навчання як складного загальнопедагогічного і загальнодидактичного явища педагогічної дійсності кінця XIX – першої третини XX ст. Ученими виявлені й обґрунтовані певні тенденції диферен-

ціації змісту шкільної освіти в зазначений період.

У методиці навчання історії проблематика диференційованого навчання історії старшокласників знайшла певне відображення в дослідженнях К. Баханова [4], О. Пометун [18] та ін., якими описані деякі підходи до запровадження рівневого навчання історії, особливостей змісту і методів навчання історії у профільній школі тощо.

Висновок. Таким чином, серед здобутків вітчизняної педагогічної науки можна визначити чимало розробок із проблем диференціації навчання школярів. Проте диференціація навчання історії старшокласників, як комплексна дидактична і методична проблема, не була предметом окремого дослідження.

Аналіз наукових джерел, нормативно-правових документів, практики навчання старшокласників історії засвідчив актуальність проблеми і доцільність її дослідження. Зокрема, нерозв'язаними залишаються суперечності між:

- нормативними вимогами диференціації навчання в старшій школі і відсутністю методичного обґрунтування мети, завдань, змісту, форм, методів і засобів навчання історії старшокласників на різних рівнях;

- практикою відкриття профільних класів і нерозробленістю методичних вимог до змісту, організації навчання і його результатів на базовому і профільному рівнях;

- вимогами формування на уроках предметної історичної компетентності учнів і відсутністю критеріїв для її вимірювання за рівнями навчання в старшій школі;

- потребою чіткого розмежування вимог до підручника відповідно до рівня навчання і чинними підходами до підручників з історії для старших класів.

Олексин Ю. П. Дифференциация обучения как один из ключевых направлений обновления современной школы.

А Дифференциация обучения в данное время есть одним из ключевых направлений обновления современной школы. Проблему дифференциации обучения обостряет интеграция Украины в мировую сообщество, где эта модель достаточно распространена и обеспечивает качественное образование молодёжи.

Ключевые слова: дифференциация обучения, дифференцированное обучение.

Oleksin Yu. P. Differentiation as one of the key axes of modern school's modernization.

С Differentiated instruction is currently one of the key axes of modern school's modernization. The Ukrainian integration into the global community exacerbates the problem of differentiation, where this model is very common and provides quality education of young people.

Key words: differentiation of learning, differentiated instruction.

Отже, актуальність зазначеної проблеми визначає потребу її вирішення на теоретичному і методичному рівні.

📖 Список використаних джерел

1. Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе : пособ. для учит. / А. Г. Колосков, Г. В. Клокова, П. С. Лейбенгруб и др.; под ред. А. Г. Колоскова. – Москва : Просвещение, 1984. – 272 с. – (Б-ка учителя истории, обществоведения, основ Сов. государства и права).
2. Бабанский, Ю. К. Избранные педагогические труды / сост. М. Ю. Бабанский. – Москва : Педагогика, 1989. – 560 с.
3. Барабаш, В. П. Индивидуальный подход к учащимся в условиях проблемно-поисковой деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. П. Барабаш. – Одесса : [Б.и.], 1975. – 26 с.
4. Баханов, К. Посилення розвивальної орієнтації українських підручників з історії початку ХІ ст. / Костянтин Баханов // Історія в школах України. – 2007. – № 3. – С. 6–11.
5. Блонский, П. П. Избранные педагогические произведения / [сост.: Н. И. Блонская, А. Д. Сергеева]. – Москва : АПН РСФСР, 1961. – 695 с.
6. Бударный, А. А. Индивидуальный подход в обучении / А. А. Бударный // Советская педагогика. – 1965. – № 7. – С. 70–83.
7. Бурда, М. І. Методичні основи диференційованого формування геометричних умінь учнів основної школи : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 / Михайло Іванович Бурда. – Київ : [Б.и.], 1994. – 347 с.
8. Вахтеров, В. П. Всенародное школьное и внешкольное образование / В. П. Вахтеров. – Москва : Изд. Т-ва И. Д. Сытина (Тип. Т-ва И. Д. Сытина), 1917. – 208 с.
9. Выхрущ, В. А. Оптимальное сочетание индивидуальных и коллективных форм учебной деятельности младших школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. А. Выхрущ. – Київ : [Б.и.], 1986. – 22 с.
10. Дифференційований підхід в історії української школи (кінець ХІХ – перша третина ХХ ст.) : монографія / О. В. Сухомлинська, Н. П. Дичек, Л. Д. Березівська та ін. – Київ : Педагогічна думка, 2013. – 620 с.
11. Дубровина, И. В. Об индивидуальных особенностях школьников / Ирина Владимировна Дубровина. – Москва : Знание, 1975. – 64 с.
12. Калмыкова, З. И. Пути активизации усвоения знаний учащимися / Зинаида Ивановна Калмыкова. – Москва : АПН РСФСР, 1960. – 151 с.
13. Кашенко, В. П. Исключительные дети, их изучение и воспитание / В. П. Кашенко, Г. В. Мурашев; предисл. Н. А. Семашко – Изд. 2-е. – Москва : Работник просвещения, 1929. – 124 с.
14. Кирсанов А. А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема / А. А. Кирсанов. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1982. – 224 с.
15. Малафік, І. В. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. / І. В. Малафік. – Київ : Вид. дім «Слово», 2014. – 632 с.
16. Методика викладання математики в початкових класах : навч. посіб. / [Богданович М. В., Козак М. В., Король Я. А.]. – 3-е вид., перероб. і доп. – Тернопіль : Навч. книга-Богдан, 2006. – 336 с.
17. Онищук, В. А. Урок в современной школе : пособ. для учит. – 2-е изд., перераб. / Василий Анисимович Онищук. – Москва : Просвещение, 1986. – 158 с.
18. Пометун, О. І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання науково-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. – Київ : Вид-во А. С. К., 2004. – 192 с.
19. Римаренко, В. Є. Семінарські заняття в школі / В. Є. Римаренко. – Київ : Рад. школа, 1981. – 124 с.
20. Рубинштейн, М. М. Очерк педагогической психологии в связи с общей педагогикой / М. М. Рубинштейн. – Москва : Книгоизд-во К. И. Тихомирова, 1913. – 594 с.
21. Унт, И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Э. Унт. – Москва : Просвещение, 1990. – 192 с.
22. Чередов, И. М. Система форм организации обучения в советской общеобразовательной школе / И. М. Чередов. – Москва : Педагогика, 1987. – 152 с.
23. Шиян, Н. І. Дидактичні засади профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості: автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.09 / Н. І. Шиян. – Харків : [Б.в.], 2005. – 44 с.

Дата надходження авторського оригіналу: 30.08.2015